

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

นับตั้งแต่สังคมโลกมีการพัฒนาต่อเนื่องมาสู่ยุคสังคมสารสนเทศ ศูนย์กลางของข้อมูลและการสื่อสารเกิดการเปลี่ยนแปลง จากสื่อเดิมอย่างเครือข่ายวิทยุ โทรทัศน์ และโทรศัพท์ มาสู่สื่อใหม่ คือ เครือข่ายคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต ทุกวันนี้อินเทอร์เน็ตจึงกลายมาเป็นสื่อใหม่ที่มีความสำคัญ และเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของมนุษย์ ทั้งในแง่ของการเป็นแหล่งข้อมูลขนาดใหญ่ที่รวบรวม ข่าวสาร ความรู้ต่าง ๆ และเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการสื่อสารที่มีเครือข่ายเชื่อมโยงทั่วโลก การเติบโตของอินเทอร์เน็ตจึงมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว

นอกจากนี้ อินเทอร์เน็ตยังถูกกล่าวอ้างว่าเป็นเครื่องมือ หรือช่องทางที่สร้างโอกาสในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการใช้เป็นพื้นที่ในการประกอบธุรกิจ เป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารเพื่อการเรียนรู้ เป็นพื้นที่สำหรับแสดงตน เปิดเผยตัวตน ช่องทางเลือกในการเผยแพร่ข่าวสาร ความรู้ ความคิดเห็น (Baym, 2002 อ้างถึงใน ปັນฑารีย์ ไร่รัมย์, 2547) ตลอดจนเป็นที่พบปะสังสรรค์ของคนทั่วโลก

แต่ในขณะเดียวกัน อินเทอร์เน็ตก็ก่อให้เกิดปัญหาขึ้นในสังคม โดยเฉพาะประเด็นด้านเนื้อหาที่มักจะถูกนำเสนอเป็นข่าวระดับพาดหัวในหน้าหนังสือพิมพ์อยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นเนื้อหาที่เกี่ยวกับความรุนแรง เรื่องเพศ ภาษาหยาบคาย การพนัน เว็บไซต์หลอกลวงชักชวนทำธุรกิจ การเผยแพร่ภาพติดต่อ ตลอดจนการเข้าใช้เว็บไซต์มีลักษณะเป็นชุมชนที่กำลังได้รับความนิยมในปัจจุบัน เช่น เว็บไซต์หาเพื่อน โพสต์ภาพ แชต ซึ่งต้องกรอกข้อมูลส่วนตัวซึ่งอาจนำไปสู่ปัญหาการละเมิดสิทธิส่วนบุคคล และล่อลวงต่างๆ ได้

อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่เป็นความวิตกกังวลของสังคมอย่างมาก คือ การที่สื่อใหม่นี้สามารถนำพาเยาวชนซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มผู้ใช้งานหลักกลุ่มหนึ่ง ไปสู่อินเทอร์เน็ตที่ผิดกฎหมายและเป็นอันตรายได้ ด้วยความที่อยู่ในวัยที่อยากรู้อยากเห็น และด้อยวิจารณญาณ

ในขณะเดียวกันก็ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่า อินเทอร์เน็ตในฐานะสื่อใหม่ได้เปิดปริมณฑลใหม่ทางการสื่อสารที่เปิดกว้างและมีเสรีภาพสูงกว่าสื่อดั้งเดิมอย่างวิทยุและโทรทัศน์ที่มีการรวมศูนย์ในการกลั่นกรองเนื้อหาและหนังสือพิมพ์ที่ต้องผลิตเนื้อหาภายในกรอบของกฎหมาย นักกิจกรรมทางด้านสิทธิเสรีภาพจำนวนหนึ่งได้แสดงความกังวลเกี่ยวกับเรื่องเสรีภาพในการแสดงออก และสิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารออนไลน์ เนื่องจากที่ผ่านมามีความพยายามที่จะปิดกั้นเนื้อหาบางประเภท โดยนำเรื่องของเนื้อหาภาพโป๊เปลือย ซึ่ง

เป็นประเด็นที่หมิ่นเหม่ทางศีลธรรมอย่างชัดเจนและเนื้อหาทางการเมืองที่เป็นเรื่องที่อ่อนไหวมากโดยเฉพาะในช่วงที่มีบริบทการแบ่งขั้วทางการเมืองสูงอย่างในปัจจุบันที่ความคิดเห็นที่แตกต่างจะถูกปิดกั้นโดยปริยาย

หน่วยงานเฝ้าระวังด้านสิทธิมนุษยชน หรือ Human Rights Watch ได้ติดตามสถานการณ์การปิดกั้นสื่ออินเทอร์เน็ตในประเทศไทย และรายงานสู่สาธารณะเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2550 ว่า

"ประเทศไทยยังคงมีปัญหาเรื่องของการถกเถียงทางการเมืองอย่างเสรี โดยมีการปิดกั้นเว็บไซต์ทางการเมือง และทำให้การวิพากษ์วิจารณ์ในสังคมออนไลน์เงียบลง"

ในขณะเดียวกัน ซี.เจ.ฮิงกิ (2550) ผู้ก่อตั้งและผู้ประสานงาน กลุ่มเสรีภาพต่อต้านการเซ็นเซอร์แห่งประเทศไทย (FACT: Freedom Agency Censorship of Thailand) ได้เปิดเผยถึงการปิดกั้นอินเทอร์เน็ตในประเทศไทยว่า

"เมื่อต้นเดือนมกราคมที่ผ่านมา กระทรวงไอซีทีได้ประกาศตัวเลขเว็บไซต์ที่ถูกบล็อกว่ามีจำนวนทั้งสิ้น 13,435 เว็บไซต์...โดยอ้างว่าเว็บไซต์ที่ถูกบล็อกเป็นเว็บที่นำเสนอเนื้อหาอนาจารและรูปภาพโป๊เปลือย แต่แท้จริงแล้วผลจากการตรวจสอบไปยังผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต (ISP) พบว่ามีการบล็อกเว็บไซต์ไปแล้วกว่า 32,500 เว็บไซต์ ซึ่งเป็นตัวเลขที่ต่างกันมาก อีกทั้งเนื้อหาของเว็บไซต์ส่วนหนึ่งที่ถูกบล็อกคือเนื้อหาทางการเมืองที่รัฐบาลต้องการปิดบัง"

จากการที่เนื้อหาอินเทอร์เน็ตก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ทำให้ประเด็นเรื่องการปกครองและการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตเป็นได้รับความสนใจอย่างสูงจากภาคส่วนต่างๆ ในสังคม ในขณะเดียวกันก็มีความคาดหวังว่าอินเทอร์เน็ตจะเป็นปริมาณพลแห่งการสื่อสารที่มีเสรีภาพสูง และอยู่นอกเหนือจากการปิดกั้นควบคุม แทรกแซง

ด้วยเหตุที่อินเทอร์เน็ตมีลักษณะพิเศษของอินเทอร์เน็ตที่มีความแตกต่างจากสื่อเดิม ทั้งการไหลเวียนข้อมูลข่าวสารอันข้ามพรมแดนและข้ามอำนาจการควบคุมระดับชาติ การถ่ายโอนอำนาจในการเปิดรับและนำเสนอข้อมูลข่าวสารไปยังผู้ใช้ เสรีภาพด้านข้อมูลข่าวสารที่สูงขึ้น ลักษณะปฏิสัมพันธ์ในการสื่อสาร ตลอดจนรูปแบบการสื่อสารที่ยืดหยุ่นขึ้นเป็นแบบหลายคู่หลาย(many to many) (พิรงรอง รามสูต วรรณันท์ และนิธิตา คณานิธินันท์, 2547) อินเทอร์เน็ตจึงเป็นพื้นที่ที่ต้องประสานผลประโยชน์ และความคาดหวังของหลายๆ ภาคส่วน หลายกลุ่มผลประโยชน์ นำไปสู่การมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ในการกำกับดูแล ไม่ว่าจะเป็นภาคเอกชน ภาคอุตสาหกรรม ภาคประชาสังคม รวมทั้งตัวผู้ใช้อินเทอร์เน็ตเอง ต่างก็เข้ามา

มีส่วนร่วมในการสร้างกลไกในการการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตด้วยวิธีที่หลากหลาย เช่น การใช้กฎหมายจากภาครัฐ การกลั่นกรองเนื้อหาโดยผู้ให้บริการ การให้ความรู้เรื่องการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตอย่างปลอดภัยจากภาคประชาสังคม และการกลั่นกรองเนื้อหาด้วยตัวเองของผู้ใช้อินเทอร์เน็ต

ในประเทศไทย รัฐให้ความสำคัญในเรื่องการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตอย่างมาก หากสังเกตจากหน่วยงานที่รับผิดชอบและดำเนินงานในการกำกับดูแล ซึ่งได้แก่กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานตำรวจแห่งชาติ กรมสอบสวนคดีพิเศษ ซึ่งในส่วนของ การกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตนั้น กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ได้มีการจัดตั้งหน่วยงานกำกับดูแล ชื่อว่า คณะกรรมการสืบสวน ป้องกัน และปราบปรามอาชญากรรมคอมพิวเตอร์ หรือ Cyber-Inspector ซึ่งทำหน้าที่ตรวจสอบเนื้อหาที่มีความเสี่ยงต่าง ๆ บนอินเทอร์เน็ต

ในส่วนของกฎหมาย ประเทศไทยได้ประกาศใช้ พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำผิดทางคอมพิวเตอร์ พ.ศ.2550 โดยมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2550 ซึ่งนับเป็นกฎหมายสำคัญที่กำหนดแนวทางในการป้องกันและปราบปรามการใช้เทคโนโลยีซึ่งหมายรวมถึงอินเทอร์เน็ตในทางที่ผิดจนก่อให้เกิดความเสียหาย

แต่อย่างไรก็ตามหลายฝ่ายมองว่ากฎหมายนี้ออกบังคับใช้ในรัฐบาลที่มาจากการรัฐประหาร ในหลายมาตราไม่เหมาะสม เนื่องจากเป็นมีบทบัญญัติลงโทษการกระทำผิดเกี่ยวกับเนื้อหาอย่างสูง และการให้อำนาจเจ้าหน้าที่ของรัฐในการดำเนินการอย่างเต็มที่ ซึ่งรัฐอาจใช้เป็นกฎหมายนี้เป็นเครื่องมือในการปิดกั้นเนื้อหาทางการเมือง โดยอ้างเหตุผลด้าน "ความสงบเรียบร้อย ความมั่นคง และศีลธรรม" และนำไปสู่การลดทอนสิทธิเสรีภาพในการแสดงออก และเสรีภาพในการรับรู้ข่าวสารของประชาชน

นอกเหนือจากภาครัฐที่ถูกคาดหวังจากสังคมให้ทำหน้าที่ในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตแล้ว ภาคประชาสังคม (Civil Society) เป็นภาคส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญและเริ่มมีบทบาทในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตที่ชัดเจนขึ้นเรื่อยๆ

แนวคิดเรื่อง ประชาสังคม (Civil Society) เป็นแนวคิดที่เปลี่ยนแปลงจิตสำนึกของประชาชนจากสำนึกไพร่หรือราษฎรมาสู่การเป็น "พลเมือง" ซึ่งความหมายของประชาสังคม หมายถึง องค์กรและกิจกรรมทางสังคมที่อยู่นอกระบบอำนาจทางการเมืองที่เป็นทางการ (Official political authority) ซึ่งองค์กรเหล่านี้ครอบคลุมถึงองค์กรอิสระสาธารณะประโยชน์ องค์กรการกุศล องค์กรอาสาสมัครเพื่อสังคม สมาคม ชมรม

มูลนิธิต่าง ๆ ตลอดจนปัจเจกชนพลเมืองที่สนใจและร่วมมือกันกระทำกิจกรรมเพื่อสาธารณะและเพื่อแก้ไขปัญหาสังคมต่าง ๆ (โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, 2544)

การเคลื่อนไหวในภาคประชาสังคมได้รับการขนานนามว่าเป็น “พลังที่สาม” หรือ “ขบวนการเคลื่อนไหวสังคมรูปแบบใหม่” ซึ่งหมายถึงขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในรูปแบบต่างๆที่เกิดขึ้นโดยประชาชน ได้แก่ องค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มประชาคม เครือข่ายองค์กรประชาชน ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมดังกล่าวเกิดขึ้นจากการที่พลเมืองต้องการเรียกร้องอำนาจและการมีส่วนร่วมในการจัดการสังคมที่อยู่ในการควบคุมของ 2 ภาค คือ ภาครัฐและภาคธุรกิจมานาน การเคลื่อนไหวดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความพยายามในการนิยามความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐ ภาคธุรกิจ และภาคพลเมืองเสียใหม่ แต่เป้าหมายของการเคลื่อนไหวมิได้อยู่ที่การยึดอำนาจรัฐ หากแต่อยู่ที่การสร้างความร่วมมือกันระหว่างพลเมือง ภาครัฐ และภาคธุรกิจอื่น ๆ ในการแก้ไขปัญหาของสังคมร่วมกัน (ศุภวัทย์ พลายน้อย, 2545)

ในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่ามีการรวมตัวจัดตั้งองค์กรภาคประชาสังคมหลายองค์กร เพื่อเข้ามามีบทบาทในการร่วมแก้ไขปัญหาสังคมในด้านต่าง ๆ โดยองค์กรที่ให้ความสำคัญในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากอินเทอร์เน็ต และมีบทบาทในการช่วยกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตนั้น เห็นได้ชัดจากจากประสบการณ์ในต่างประเทศ ที่มีการเกิดขึ้นขององค์กรที่มีความใส่ใจในการป้องกันและป้องปรามปัญหาที่เกิดจากการใช้อินเทอร์เน็ต ดังเช่น องค์กร Enough Is Enough (EIE) และ องค์กร End Child Prostitution and Trafficking of Children for Sexual Purpose (ECPAT International)

องค์กร Enough Is Enough (EIE) องค์กรอิสระที่ไม่หวังผลกำไร ของประเทศสหรัฐอเมริกา ที่เกิดจากการรวมตัวของกลุ่มผู้นำที่มีความห่วงใยจากผลกระทบของเนื้อหาลามกอนาจารที่ผิดกฎหมาย รวมถึงการแสวงหาผลประโยชน์ทางเพศจากเด็ก และบุคคลทั่วไป โดยมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานเพื่อทำให้อินเทอร์เน็ตปลอดภัยสำหรับเด็กและครอบครัว

แนวทางการดำเนินงานของ EIE คือ การสร้างความตระหนักรู้แก่สาธารณะในเรื่องของภัยจากอินเทอร์เน็ตที่เกี่ยวกับเนื้อหาลามกอนาจารที่ผิดกฎหมาย และการเป็นเหยื่อทางเพศ โดยการให้ความรู้ และเตรียมความพร้อมแก่ผู้ประกอบการและผู้ที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ยังมีการสนับสนุนให้ภาคอุตสาหกรรมพัฒนาเทคโนโลยี รวมถึงการออกนโยบายของบริษัทที่เป็นมิตรกับครอบครัว เพื่อช่วยลดภัยจากอินเทอร์เน็ต และการส่งเสริมกฎหมายที่เกี่ยวข้อง โดยการเรียกร้องให้เกิดการบังคับใช้กฎหมายที่มีอยู่และออกกฎหมายใหม่เพื่อหยุดการใช้อินเทอร์เน็ตแสวงหาประโยชน์ทางเพศจากเด็ก

องค์กร End Child Prostitution and Trafficking of Children for Sexual Purpose (ECPAT International) งานของ ECPAT เน้นภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับเด็กจากสื่อทางอินเทอร์เน็ตใน 4 ประเภท คือ เนื้อหาที่ไม่เหมาะสมทางอินเทอร์เน็ต การพบปะผู้คนที่ไม่เหมาะสมในห้องสนทนาอันจะนำไปสู่การถูกล่อลวงไปในทางมิชอบ การเผยแพร่ภาพลามกอนาจารของเด็กทางอินเทอร์เน็ต และการค้าประเวณีเด็กโดยอาศัยอินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือในการค้า

ในต่างประเทศ ECPAT มีบทบาทในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตใน 4 แนวทาง ได้แก่ การปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย การรณรงค์ให้มีการจัดตั้งระบบของกรมตำรวจที่มีหน่วยงานที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะคอยติดตามคดีที่เกิดขึ้นบนอินเทอร์เน็ต การรณรงค์ให้ ISP มีการร่างจรรยาบรรณ (code of conduct) เพื่อแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม และการให้ความรู้ ให้การศึกษาแก่เด็ก และผู้ปกครอง

ส่วนบทบาทของภาคประชาสังคมในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตในประเทศไทยนั้น จะเห็นได้ว่ามีองค์กรภาคประชาสังคมที่มีอยู่เดิม เช่น องค์กรหรือมูลนิธิที่ทำงานเรื่องเด็กและเยาวชน และองค์กรภาคประชาสังคมที่จัดตั้งขึ้นใหม่เพื่อทำงานในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับอินเทอร์เน็ตโดยเฉพาะ เข้ามามีบทบาทในการร่วมแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากอินเทอร์เน็ต และมีบทบาทในการช่วยกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต ซึ่งจากการวิจัยเรื่อง “การกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต” ของ พิรงรอง รามสูต รัตนันท์ และนิธิตา คณานิธินันท์ (อ้างแล้ว) ที่ทำการศึกษาในปี พ.ศ.2547 พบว่า บทบาทสำคัญของภาคประชาสังคม องค์กรพัฒนาเอกชน และเครือข่ายความร่วมมือของนักกิจกรรม และนักวิชาการ ในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต คือ การสร้างความตระหนักรู้ และความเข้าใจเกี่ยวกับความเสี่ยงที่มากับเนื้อหาบนอินเทอร์เน็ต โดยการผลิตเนื้อหาที่ให้ความรู้เกี่ยวกับอินเทอร์เน็ต และนำไปเผยแพร่สู่สาธารณชนผ่านช่องทางต่าง ๆ ดังตัวอย่างของ เว็บไซต์ www.thailandkid.com และเว็บไซต์ www.thaiparents.net

จากการสำรวจในเบื้องต้นพบว่า องค์กรในภาคประชาสังคมที่ให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาภัยที่เกิดขึ้นจากสื่อต่างๆ ซึ่งรวมถึงสื่ออินเทอร์เน็ต และมีการเคลื่อนไหวในการมีส่วนร่วมการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตผ่านกิจกรรมรูปแบบต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ได้แก่ มูลนิธิอินเทอร์เน็ตรวมพัฒนาไทย มูลนิธิเครือข่ายครอบครัว มูลนิธิกระจกเงา มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก คณะกรรมการเพื่อการปฏิรูปสื่อ (คปส) กลุ่มเสรีภาพต่อต้านการเซ็นเซอร์แห่งประเทศไทย (FACT) และเครือข่ายพลเมืองเน็ต

ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษา บทบาทขององค์กรในภาคประชาสังคมข้างต้นนี้ ในการมีส่วนร่วมในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต เนื่องจากภาคประชาสังคมเป็นกลไกหนึ่งที่มีความสำคัญ เพราะเป็นการ

ดำเนินงานของกลุ่มบุคคลที่มีความใส่ใจและมีความเข้าใจในปัญหา ดังนั้นบทบาทขององค์กรภาคประชาสังคมนี้ย่อมมีบทบาทหรือกิจกรรมที่น่าสนใจที่สามารถนำมาเป็นข้อเสนอแนะในการร่วมกำหนดแนวทางและแก้ปัญหาเกี่ยวกับเนื้อหาไม่เหมาะสมบนอินเทอร์เน็ตที่มีผลกระทบต่อสังคมส่วนรวมได้เป็นอย่างดี

คำถามนำวิจัย

1. องค์กรในภาคประชาสังคมที่ทำการศึกษามีวัตถุประสงค์การจัดตั้ง และนโยบายในการทำงานที่เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตอย่างไร
2. องค์กรในภาคประชาสังคมที่ทำการศึกษามีรูปแบบและลักษณะในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตอย่างไร
3. องค์กรในภาคประชาสังคมที่ทำการศึกษามีปัญหาและอุปสรรคในการทำงานในเรื่องการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตอย่างไร
4. นักกิจกรรมในองค์กรภาคประชาสังคมที่ทำการศึกษามีความคิดเห็นเกี่ยวกับการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตในประเทศไทยอย่างไร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นการสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับบทบาทของภาคประชาสังคมในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย และแนวทางที่ใช้
2. เป็นการถอดบทเรียนการทำงานขององค์กรภาคประชาสังคมในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต ซึ่งเป็นสิ่งใหม่และต้องอาศัยแนวทางการกำกับดูแลร่วมกันของทุกภาคส่วน